

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.15>

В. Б. Вишківська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки педагогічного факультету
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Г. А. Бевзо

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін
Українсько-американського університету Конкордія

Ю. А. Запольська

аспірант кафедри освіти дорослих,
викладач кафедри іноземних мов
факультету природничо-географічної освіти та екології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

О. В. Шикиринська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

О. О. Малінка

старший викладач кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена аналізу перспектив застосування електронного навчання в системі педагогічної освіти; уточнено поняття «електронне навчання». Під електронним навчанням розуміється організація освітньої діяльності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), таких як: комп'ютерні технології навчання, інтерактивні мультимедіа, навчання на основі веб-технологій, онлайн-навчання тощо. Наведено огляд теоретичних засад і практичних засобів реалізації електронного навчання в контексті стратегічних пріоритетів модернізації освіти, пов'язаних із забезпеченням її доступності та безперервності. На основі аналізу інституціональних підстав впровадження електронного навчання і дистанційних освітніх технологій обґрунтовані достатні умови його ефективної реалізації.

Доведено, що електронне навчання дає можливість реалізувати індивідуальну освітню траєкторію відповідно до когнітивних особливостей суб'єкта навчання, його знань і рівня підготовки, наявності часу для навчання, матеріальних можливостей. А також може сприяти підвищенню якості освітнього процесу в умовах домінування кліпової культури, оскільки його впровадження супроводжується підвищенням якості навчальних курсів і програм з орієнтацією на особливості кліпового мислення і кліпової свідомості, що дає змогу сформувати новий стиль інтелектуальної роботи, який включає в себе усвідомлення багатозначності різних поглядів і альтернативності прийнятих рішень. Обґрунтовується думка про те, що на сучасному етапі розвитку освіти утверджується інноваційна технологія навчання, спрямована на професіоналізацію та підвищення мобільності учасників освітнього процесу, а ІКТ можуть розглядатися як технологічна основа фундаменталізації освіти, яка сприяє оновленню форм, засобів, технологій та методів викладання дисциплін.

Ключові слова: освітній процес, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), електронне навчання, дистанційне навчання, ефективність навчання, кліпова культура, кліпове мислення.

Постановка проблеми. Нові умови освітнього процесу потребують розроблення нових та істотної модернізації існуючих методів навчання, проєктування інноваційних педагогічних технологій. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, інтегрованих у процес навчання, продовжує актуалізуватися ідея відкритої освіти. Така форма освітнього процесу залучає учня до відкритої

інформаційної системи, знімає просторово-часове обмеження в роботі з різними джерелами інформації, передбачає використання нових засобів телекомунікацій і дає змогу молодій людині нової соціальної формації повніше реалізувати свої потенційні можливості. Завдяки таким можливостям зростають масштаби застосування електронного навчання, на яке орієнтуються сучасні освітні системи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Термін «електронне навчання» (ЕН) (англ. E-Learning, скорочення від англ. Electronic Learning) не є новим у професійному середовищі. Здебільшого його розуміють як навчання, побудоване з використанням інформаційних і телекомунікаційних технологій. Саме таке трактування зафіксовано у визначенні ЮНЕСКО: «E-Learning – навчання за допомогою Інтернету і мультимедіа» [1, с. 238–257].

Нині єдиного тлумачення цього поняття не існує. При цьому наголошується, що поняття «е-навчання» часто вживається як синонім понять: «дистанційне навчання», «навчання із застосуванням комп'ютерів», «мережеве навчання», «віртуальне навчання», «мультимедійне навчання», «мобільне навчання». Тому вкрай важливо чітко розуміти, що мається на увазі, коли говорять про електронне навчання.

Досить змістовним, на нашу думку, є тлумачення сутності електронного навчання А.Ф. Манако та Е.М. Синицею, які обґрунтовують, що досліджуваний феномен включає в себе всі види освітніх технологій з використанням електронних засобів навчання, зокрема: мультимедіа-навчання; технології розвитку і навчання (англ. – TEL); розміщені на комп'ютері інструкції (англ. CBI), навчальний контент (англ. CBT); комп'ютерно (автоматично) згенеровані інструкції або консультації (англ. CAI); інтернет-навчання (англ. IBT); веб-навчання (англ. WBT); онлайн-освіту, віртуальну освіту через віртуальні середовища навчання (англ. VLE) (віртуальні середовища також називають платформами навчання); мобільне навчання (англ. m-learning) та цифрові освітні проекти [2, с. 392–414].

Останнім часом набув поширення термін «Електронне навчання 2.0» (англ. «E-Learning 2.0»), який відображає тенденції у сфері організації ЕН, що пов'язані із застосуванням технологій Веб 2.0, і передбачає використання у процесі навчання таких засобів Веб 2.0, як блоги, вікі, підкасти, соціальні мережі тощо.

Водночас Б. Донохью стверджує, що ринок ідей, пов'язаних із застосуванням нових технологій, породив плутанину в термінології [8, р. 20–32]. Багато авторів, що описують використання електронних технологій у навчальному процесі, не мають чіткості у визначенні ролі і функцій таких технологій і підкреслюють той факт, що електронне навчання ще не досить вивчене як галузь знання і науки. Так, наприклад, у деяких визначеннях загострюється увага на інтерактивності комунікації в режимі онлайн, тоді як у інших висувається на перший план доступ до великих і віддалених сховищ даних [3, р. 20–32].

Як спосіб викладання і навчання на базі освітньої прикладної моделі або її частини, що заснований на використанні електронних засобів та

пристроїв як інструменту для поліпшення доступу до навчання, визначає електронне навчання Alastair Creelman [4].

Мета статті – узагальнення існуючих підходів до тлумачення змісту категорії «електронне навчання», обґрунтування його ролі у сучасній освітній системі в умовах домінування кліпової культури.

Виклад основного матеріалу. Концептуалізація проблеми електронного навчання потребує конкретизації сутності понять «електронне навчання» і «дистанційне навчання». Вчені і практики у галузі освіти, як правило, використовують ці терміни як взаємозамінні, визначаючи e-Learning як нове покоління дистанційної освіти (Т.В. Якушенко, В.А. Дрейвс, А.В. Хуторський, С. Арафех). Наприклад, С. Твіггі зазначає, що «дистанційне навчання», «дистанційна освіта», «розподілене навчання» і «навчання в режимі онлайн» є синонімічними поняттями. А.В. Батес підкреслює, що «дистанційне навчання може існувати без навчання в режимі онлайн, а онлайн-навчання – не обов'язково дистанційне навчання» [5, с. 67–70].

На наш погляд, дистанційне навчання й електронне навчання (e-Learning) мають багато спільного, але все-таки це не синонімічні категорії. Дистанційне навчання існує вже не одне десятиліття, тоді як електронне навчання є відносно новим явищем, пов'язаним із розвитком Інтернету. Водночас електронне навчання не обов'язково передбачає дистанційне навчання, оскільки відстань не є визначальною характеристикою електронного навчання.

Ми розділяємо підхід до розуміння сутності електронного навчання, орієнтований за своїм змістом на налагодження належної комунікації та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу з метою конструктивного накопичення знань за допомогою діалогу і дискусії між студентами і викладачем.

На наш погляд, найбільш оптимальним є змішане (комбіноване) навчання, за умов якого частина заняття проводиться аудиторно із застосуванням цифрових технологій (електронне навчання), а частина – на відстані (дистанційне навчання).

У цьому контексті вважаємо, що основна мета застосування дистанційних технологій навчання полягає у формуванні в учнів системоутворюючого вміння вчитися, вміння самостійно «добувати» нове знання, у розвитку мислення, яке дозволить гнучко сприймати нову інформацію й аналізувати її. Дистанційні технології навчання як невід'ємна частина технологій медіаосвіти повинні сприяти підвищенню якості сприйняття учнями узагальненого людського досвіду: комплексне використання преси, телебачення і радіомовлення, реклами, кінематографа, нових інформаційно-комунікаційних технологій має забезпечити підготовку професійно компетентного і мобільного фахівця [6, с. 66–80].

Яку ж роль в епоху цифрових технологій в умовах електронного навчання відведено педагогу? Чи так само важливою залишається його роль у системі суб'єкт-суб'єктних взаємин в освітньому процесі? Актуальною у цьому контексті є і «криза інституту лекцій», яку можна пов'язати зі сформованою у студентів «кліповою свідомістю»: молодь хоче отримати в одному абзаці все найважливіше, без малозначущих деталей.

В. Кузнецов зауважує, що одна із основних установок фрагментарної кліпової культури – «спостереження замість міркування». Через те, що людина не має можливості осмислити інформаційний простір, вона фіксує миттєві події, при цьому не обтяжуючи себе питаннями про їхню сутність і сенс [7]. Як результат, відбуваються фундаментальні зміни в характері сприйняття інформації: у школярів (студентів) падає інтерес до навчання, пошуку і формування логічних зв'язків, відпадає необхідність самоаналізу. Більшість виявляються непристосованими до серйозної пізнавальної діяльності, оскільки акцентують увагу тільки на зовнішніх поверхневих ознаках, мають знижений рівень критичного аналізу. До того ж у кліпових формах когнітивної сфери відображення властивостей об'єктів відбувається без зв'язків між ними. Тому воно характеризується як фрагментарне, поверхове. Під впливом кліпової свідомості знижується інтерес до навчання, рівень самокритичності, з'являється поверховість в оцінці подій, що відбуваються. Крім того, у представників кліпової свідомості ослаблене почуття співпереживання і рефлексії.

Одночасно з негативними характеристиками відзначаються і позитивні особливості кліпових форм, їх перспективність для сприйняття і обробки великих обсягів сучасного інформаційного потоку. Наприклад, представники масмедіа розцінюють їх як еволюцію в мисленні, відзначаючи високу значущість образності й інтуїтивності, швидкості переключення під час сприйняття інформації [8, с. 110–112].

Деякі дослідники вважають, що кліпове мислення стимулює оновлення педагогічної практики, «формує мислення, що дозволяє успішно жити і пристосовуватися до екстремальних ситуацій, вимагає від людини не тільки швидкості обробки великого масиву розрізної інформації, а й оперативного прийняття рішень» [9, с. 7].

Беручи до уваги той факт, що нове покоління вимагає подачі інформації у стислій, «кліповій» формі (презентації занять, стислі конспекти, опорні схеми тощо), зауважимо, що важливим для організації сучасного освітнього процесу є питання про способи організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії. У цьому контексті важливо згадати про концепцію конструктивізму, яка описує процес конструювання нових знань на основі наявного досвіду [10, с. 91–109]. Конструктивістський підхід

в електронному навчанні передбачає залучення студентів до активної і (або) інтерактивної діяльності, що сприяє налагодженню співробітництва між усіма учасниками освітнього процесу. Виконуючи конструктивні завдання в межах електронного навчання, студенти самостійно контролюють власний процес навчання, зазвичай у форматі так званих керованих (викладачем або за допомогою підказок на екрані) відкриттів, у результаті яких студент приймає рішення сам. Педагоги, котрі впроваджують у практику викладання прийоми конструктивізму, активно використовують приклади з життя і дають студентам можливість відрефлексувати свою роботу [11, с. 3–18].

Висновки. Під впливом інформаційних технологій змінюється рівень вимог споживачів освітніх продуктів, включаючи учнів, студентів, вчителів та викладачів, роботодавців. Зміна потреб диктує необхідність постійного вдосконалення способів, прийомів і методів навчання для успішної роботи на ринку освітніх послуг. Тому розвиток електронного навчання є необхідним доповненням очної форми навчання для підвищення якості та ефективності навчання, розширення доступу до знань з урахуванням можливості побудови індивідуальної освітньої траєкторії.

У перспективах подальших досліджень – висвітлення теоретичних засад функціонального підходу до застосування електронних ресурсів навчального призначення у закладах загальної середньої і вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Trenholm S. Long-Term Experiences in Mathematics E-Learning in Europe and the USA / Sven Trenholm, Angel A. Juan, Jorge Simosa, Amilcar Oliveira, Teresa Oliveira. *Teaching Mathematics Online: Emergent Technologies and Methodologies*. USA: Information Science Reference, 2012. P. 238–257.
2. Манак А.Ф., Сеница Е.М. КТ в обучении: взгляд сквозь призму трансформаций. *Международный журнал «Образовательные технологии и общество»*. 2012. Том 15. № 3. С. 392–414. URL: http://ifets.ieee.org/russian/periodical/V_153_2012EE.html.
3. Donhue B., Howe-Steiger L. Faculty and administrators collaborating for e-learning courseware. *EDUCAUSE Quarterly*. 2005. № 28 (1). Н. 20–32.
4. Creelman Alastair What is e-Learning? *Alastair Creelman*. URL: <http://acreelman.blogspot.se/2012/04/what-is-elearning.html> 15.
5. Bates A.W. Distance education in a knowledge-based society. *A keynote address in the ICDE Conference on The Metamorphosis of Distance Education in the Third Millennium*. Toluca, Mexico, 2007. P. 67–70.
6. Тархов С.В. Медиакомпетентность и электронное обучение: проблемы, задачи и пути

- решения. *Медиаобразование*. 2016. № 4. С. 66–80.
7. Кузнецов В.Г., Кузнецова И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. *Философия: Учебник*. М.: ИНФРА-М, 2004. 519 с.
 8. Азаренок Н.В. Клиповое сознание и его влияние на психологию человека в современном мире. *Материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С.Л. Рубинштейна*. В 6 т. Т. 5. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. С. 110–112.
 9. Ривкин Е.Ю. Клиповое мышление как стимул педагогической практики. *Психолог в школе*. 2015. № 1 (13) январь. С. 3–9.
 10. Koohang A., Riley L., Smith T., Schreurs J. (2009) E-Learning and Constructivism: from Theory to Application. *Interdisciplinary Journal of E-Learning and Learning Objects*. No 5. P. 91–109.
 11. Mödritscher F. (2006) E-Learning Theories in Practice: A Comparison of Three Methods. *Journal of Universal Science and Technology of Learning*. Vol. 28. P. 3–18.

Vyshkivska V., Bevzo G., Zapolska Y., Shykyrynska O., Malinka O. Prospects of functioning e-learning in the conditions of information society development

The article is devoted to the prospects analysis of applying the e-learning in the system of pedagogical education; the concept of «e-learning» is clarified. Electronic learning means the organization of educational activities with using information and communication technologies (ICT), such as computer-based learning technologies, interactive multimedia, web-based learning, online learning and others. It is presented an overview of the theoretical foundations and practical means of implementing e-learning in the context of strategic priorities for the modernization of education, which are related to providing its accessibility and continuity. Based on the analysis of the institutional grounds for the implementation of e-learning and distance learning technologies, sufficient conditions for its effective implementation are justified.

E-learning is proved to make it possible to realize an individual educational trajectory in accordance with the cognitive characteristics of the subject, his / her knowledge and level of training, the availability of time for learning, material opportunities. And also it can improve the quality of the educational process in the conditions of dominating the clip culture, as its implementation is accompanied by means of improving the quality of training courses and programs with a focus on clip thinking and clip consciousness. It allows to form a new style of intellectual work, which includes awareness of different points of view and alternative decisions. It is substantiated an opinion that at the modern stage of education development an innovative learning technology is being established, aimed at professionalization and increasing the mobility of participants in the educational process, and ICT can be considered as a technological basis for fundamentalization of education.

Key words: *educational process освітній процес, information and communication technologies (ICT), e-learning, distance learning, learning efficiency, clip culture, clip thinking.*